

UOT: 82.0

FƏRMAN XƏLİLOV

SEYİD SƏBRİNİN ŞEİRLƏRİNDƏ VƏTƏNPƏRVƏRLİK, TƏBİƏT
GÖZƏLLİKLƏRİ VƏ MƏHƏBBƏTİN TƏRƏNNÜMÜ

Naxçıvan ədəbi mühitinin yetirməsi Seyid Səbrinin (1896-1974) bir sıra ictimai-siyasi məzmunlu şeirləri ilə yanaşı vətənin gözəlliyi və məhəbbəti tərənnüm edən əsərləri də vardır.

Məqalədə əsas diqqət şairin vətən, gözəllik və məhəbbət mövzusunda yazdığı şeirlərin təhlilinə yönəldilmişdir. Müəyyənləşdirilmişdir ki, bu şeirlər mövzu, məzmun və ideyasına görə klassik ənənələrlə bağlı olduğu kimi, müasir tələblərə də cavab verən əsərlərdir.

Müəllif irəli sürdüyü mülahizələri konkret bədii materiallarla əsaslandıraraq belə qənaətə gəlmişdir ki, S.Səbrinin bu mövzuda yazdığı şeirlər keçən əsrin 20-70-ci illərində Naxçıvan ədəbi mühiti üçün dəyərli nümunələr olmuşdur.

Açar sözlər: Seyid Səbri, Naxçıvan ədəbi mühiti, klassik ənənələr, vətənpərvərlik, gözəllik, məhəbbət.

Seyid Səbri Naxçıvan torpağında pərvəriş tapmışdı. Doğma vətəninə qarış-qarış gəzdiyi üçün onun təbiətinə yaxşı bələd idi, insanların tanıyırdı, tərəqqi yollarını addımbaaddım izləyirdi. Məhz buna görə də o, şeirlərində Azərbaycan, xüsusilə Naxçıvanın keçmişi və bu gündən söz açırdı, lakin təəssüf ki, sovet yazıçılarının qarşısına qoyulan tələblərə uyğun olaraq keçmişi qara boyalarla təsvir edib, yaşadığı dövrün fərəhli və firavan günlərindən, azad vətəndə fəhlə və kəndlilərə bəxş edilmiş səadətdən mübaligəli şəkildə bəhs edirdi:

Baxmışdı gözlərim keçmişə kor-koranə,
O zamankı qaranlıqdan yoxdur nişanə.
İndi şən həyat, əmək sənindir, sənin,
Cənnət bağçasına çevrilmişdir vətənin [1, s. 7].

Yaxud:

Zülmətdən daha çox qalmamış əsər,
Rusiyadan qalxan günəş bir səhər
İşıqlandırdı o kürreyi-ərzi,
Sənin də ölkəni etdi münəvvər [1, s. 23].

Naxçıvanın keçmişindən danışarkən onu razı salmayan nə idi? Bəy və xanların zülmü, zəhmətkeş kütlələrin kapitalistlər tərəfindən istismarı, insanların hüquqlarının tapdanması, qadınların cəhəlet içərisində qalması və əzilməsi, savadsızlıq və nadanlıq, dini xurafatın tö-rətdiyi rəzalətlər və s.

Bu məsələlərə toxunarkən Səbri sovet platformasından çıxış edən digər şair və yazıçılar kimi ifrata varsa da, Azərbaycanın şanlı tarixi keçmişində iz buraxan Koroğlu, Babək, Qaçaq Xancan, Kalbalı xan kimi igidlərin qəhrəmanlıqlarını, Yusif Məmmədliyəv, Cəlil Məmməd-quluzadə və Hüseyn Cavid kimi elm, ədəbiyyat və mədəniyyət xadimlərinin xidmətlərini hörmət və ehtiramla yad edirdi:

Mirzə Cəlil, Hüseyn Cavid sən sinəndə bəslənib,
Əməksevər qəhrəmanlar əməyinə həvəslənib,
O vəfalı Kalbalı xan və vəfalı igid Xancan,
Sənin doğma övladındır, sevgili yarım vətənim,
Ey qəhrəmanlar anası, nazlı nigarım vətənim [1, s. 19].

Səbri "Naxçıvan", "Şuşaya gəlsin", "Şuşanın yolları", "Turşsu", "İsa bulağı", "Can Araz", "Bahar", "Azərbaycan dağları" və s. şeirlərində doğma vətənin təbii gözəlliklərindən vəcdə gələrək bu gözəllikləri əlvan boyalarla təsvir edirdi.

Azərbaycan dağları,
Səfəlidir bağları.
Səyyah olub gəzəydim,
Şəhərləri, dağları.

Azərbaycan torpağı,
Həsəl edir neft-yığı.
İstirahət etməyə,
Var qışlağı, yaylağı [1, s. 87].

"Azərbaycan dağları" şeirində nümunə gətirdiyimiz bu misralarda Səbrinin Azərbaycan təbiəti haqqında ümumiləşdirilmiş düşüncələri ifadə olunursa, "Naxçıvan" şeirində Azərbaycanın dilbər guşələrindən biri olan Naxçıvanın "laləzar dağları", "gülü, bülbülü", "səfəli ab-havası" tərənnüm olunur və etiraf edilir ki, o, həqiqətən "Nəqşi-cahan"dır:

Laləzar dağları, daşları, hər yan,
Hamıya olubdur əziz, mehriban.
Çün adı Naxçıvan, o, Nəqşi-cahan [1, s. 82].

"Can Araz" şeirində isə "coşub-daşan, axıb Kürə qovuşan" "Xan Araz" tərənnüm olunur. Səbri ömrü boyu yaşadığı diyarda hər fəslin özünəməxsus gözəlliklərini dönə-dönə müşahidə etmiş və bu gözəlliklər də onun üçün ilham mənbələrindən biri olmuşdur:

Sən gələndə təbiətin üzü gülür, el gülür,
Böcəklər də yerdən çıxıb "gəl-gəl" deyər sürünür,
Yaşıl xalı düzər, döşər, yal-yamaca sərilir,
Qaranquşlar, durnalar da sən baharı arzular [1, s. 84].

"Haqqım var deyəm sənə mənim ürəyim Şuşa" - deyən Səbrinin Azərbaycanın ən səfəli məkanlarından biri olan Şuşa haqqında yazdığı silsilə şeirlər də təbiət mövzusunda həsr olunan dəyərli nümunələrdir.

Qarabağın gözəl bir mənzərəsin,
Arzu eyləyənlər Şuşaya gəlsin.
Dağlarında bitən gül, bənövşəsin
Ətrini alanlar Şuşaya gəlsin [1, s. 5].

Səbrinin Şuşaya həsr etdiyi şeirlərində "ceyranlar yaylağı" adlandırdığı bu gözəl diyarın "yamyaşıl meşələri", "əlvan rəngli çəmənləri", "ahu, maral gəzən düzləri", "meyvəsi bol bağları", "vüqarlı dağları" və "səfəli yaylaqları" böyük məhəbbət və heyranlıqla tərənnüm olunur. Səbri Şuşanın əsrarəngiz təbiətini vəsf etməklə yanaşı, onu həm də "şairlər və xanəndələr məskəni" adlandırır:

Hava gözəl, məskən gözəl, gözəl yurd,
Ey şairlər, xanəndələr məskəni.
Adın sənə xalq içində olub vird,
Sən ey Nəvvab, həm Natəvan vətəni [1, s. 6].

Başqa bir şeirində isə o, həm də "incəsənət məskəni" adlandırdığı bu torpağın qoynunda pərvəriş tapan digər məşhur sənətkarları xatırladır:

Üzeyrin, Fikrətin xoş bəstəsini,
Qaryaqdı Cabbarın zümzüməsini,
Şuşalı Xanımın şikəstəsini,
Dinləmək istəyən Şuşaya gəlsin [1, s. 5].

Səbri təbiətin gözəlliyini insansız təsəvvür etmirdi. Onun fikrincə, "insandır təbiəti cana gətirən". "Dəstəbədestə qonaq qarşılaman" İsa bulağına həsr etdiyi şeirində şair ceyrana bən-zətdiyi gözəllərin bulaq başında "süzməsinə" elə canlı boyalarla təsvir edir ki, oxucunun insan və təbiət gözəlliklərini vəhdətdə qavramasına güclü təsir göstərir:

İsa bulağında ceyranlar süzər,
Nazü qəmzələri qəlbimi üzər,
Al yanaq, bal dodaq, o qara gözlər,
Belə gözəllərin qadasın allam [1, s. 86].

Təbiət vurğunu olan bir şairin məhəbbət və gözəllik mövzusunda laqeydliyi müşahidə olunan bir hal deyil. Bu baxımdan Səbri də istisnalıq təşkil etmir. Onun qadın gözəlliyi və məhəbbətə aid yazdığı "Gözlərin", "Sən kəklikdən", "Qadan canıma", "Gözəlim", "Durnam-san", "İnsaf elə", "Gözəllərisən", "Şərəfət olur", "Sən gəlirsən, mən gəlirəm?", "Təmənnaş var", "Qaradı qaşın" kimi şeirləri müəllifinin ürəkdən gələn ülvü duyğularını ifadə edir.

Aşıqəm gözlərinə həsrətdəyəm,
Yanıram eşq oduna zillətdəyəm...

Elə bil almadır o gül yanağın,
Çox şirin, bal kimidir dil-dodağın.

Alına qara telin düzmə, gülüm
Yazığam ürəyimi üzümə, gülüm.

Ələ al ayinəni, bax özünə
Səbri də aşıq olub gül üzünə [1, s. 90].

Səbri gözəlliyi və məhəbbəti tərənnüm edən şeirlərində həm klassik ənənələrə sadıq qalmış, həm də sovet yazıçısının qarşısına qoyulan tələbləri nəzərə almışdır. İki şeirinin müqayisəsi bu fikrimizi aydınlaşdırmaq baxımından maraqlıdır.

Klassik ənənəyə sadıqlıq mövqeyindən qafiyəsi, rədifli və məzmununa görə M.Ş. Vazehin:

Nə qədər kim fələyin sabitü səyyarəsi var,
Ol qədər sənədə qəmzən oxunun yarəsi var –
beyti ilə başlanan qəzəlini xatırladan "Təmənnaş var" şeirində aşıq məşuqəsinin nazü qəm-zəsindən gileylənsə də, bunu təbii hal hesab edir, vüsala çatmaq üçün ümidini üzür:

Qalmadı tabım, etmə qəmzə, səni tari,
Gəl qəlbimi yar, gör nə qədər yarası var.
Neçə illərdi salıbsan məni məhbəsə damına,
Tab edər Səbri, çün hər məhbəsin öz xilas var [1, s. 78].

Sovet yazıçısının qarşısına qoyulan tələblər mövqeyindən:

O tapdanan haqqı kim qanacaq,
Gözdən axan qanı kim danacaq,

Mənfur çadranı başdan kim atacaq?

Əvvəldən belə məhzunsan, gözəlüm [1, s. 89].

Bu cür meyillərinə baxmayaraq, Səbrinin məhəbbət və gözəllik mövzusunda yazdığı şeirlərində klassik ənənələrin davamı üstünlük təşkil edir. Bu şeirlərdə aşiqin məşuqəyə yalvanışı, hicran atəşinə yanması anının təsviri, “ahu gözlü”, “gül üzlü”, “süsən”, “gülşən”, “huri”, “pəri”, “bərri biyaban” Fərhad, Şirin, Züleyxa, Məcnun, Kərəm kimi söz, ifadə, epitet və bənzətmələr klassik poeziyaya məxsus olan keyfiyyət və xüsusiyyətlərdir.

Gör bir necə eyləyib məni divanə gözlərin,

Alıb əldən qərarımı sənün məstanə gözlərin.

Sən güldükcə, danışdıqca bil qəlbimdə güllər açır,

Parə-parə edir qəlbim sənün ceyranə gözlərin.

Gəl süzdürmə çox naz ilə o şux xumar gözlərin,

Məcnun kimi salıb məni bərriü biyabanə gözlərin.

Fərhadın da başına çaldırdı Şirin tişəni,

Kərəm kimi çəkdirir mənə zəbanə gözlərin.

Qoy durum dolanım başına sübh olunca,

Bilirsənmi eyləyib məni pərvanə gözlərin?

Səbriyəm mən səbr edərəm ta nə qədər var nəfəs,

Sürünnəm arxanca çəksə hər yanə gözlərin [1, s. 74].

Səbrinin məhəbbət mövzusunda yazdığı şeirlərində intim, subyektiv və şəxsi hislər ifadə olunmur. Əksinə o öz ülvü duyğularını səmimi şəkildə bəyan edir. Bu da onun şeirlərinin ruhuna bir təbiilik, aydınlıq və sadəlik gətirir.

Səbri məhəbbətə və gözəlliyə aid şeirlərini həm əruz, həm də heca vəznində yazmışdır. Onun qəzəlləri kimi folklor janrlarını xatırladan heca vəznli şeirləri də dilinin sadəliyi, aydınlığı və axıcılığı ilə diqqəti cəlb edir.

“Durmamsan” şeirindən:

Qəlb yaradır eşqindən,

Vər yadigar telindən,

Əgər bir az geciksən

Səbri ölür hicrindən [1, s. 74].

“Sən gəlırsən, mən gəlim?” şeirindən:

Bağçalıyam, barlıyam,

Heyvalıyam, narlıyam,

Eşqindən mən əsirəm

Məhəbbətə bağlıyam

Ürəkdən yaralıyam.

Sevirsənsə, sevgilim,

Sən gəlırsən, mən gəlim? [1, s. 75].

“Qadan canıma” şeirindən:

Etmə sitəm Səbriyə sən,

Bağlanmışam zülfünə mən,

Ruhum uçar gedəndə sən,

İnsaf elə, gəl yanıma,

Qollarını sal boynuma,

Qadan gəlsin bu canıma [1, s. 88].

Səbrinin məhəbbət və qadın gözəlliyinə həsr olunan şeirlərini XX əsrin birinci yarısında Naxçıvan ədəbi mühitinə bəxş edilən layiqli töhfələr hesab etmək olar.

ƏDƏBİYYAT

1. Səbri S. Şeirlər dəftəri (1921-1968) / Naxçıvanın elm, mədəniyyət, ədəbiyyat və maarif xadimlərinin şəxsi arxivi. Seyid Səbri. AMEA Naxçıvan Bölməsi Əlyazmalar Fondu. Q-1, qovluq 1.

AMEA Naxçıvan Bölməsi

E-mail: fermanhalilov@yahoo.com

Farman Khalilov

POETIZING OF PATRIOTISM, BEAUTY OF NATURE AND LOVE IN THE POEMS OF SEYID SABRI

Seyid Sabri (1896-1974), a poet of Nakhchivan literary environment, has poets that praise the beauty of the motherland and amore along with a number of social and political poems.

The main focus of the article is on the analysis of the poet's poems about the motherland, beauty and amore. It has been determined that these poems are the works that meet the modern requirements as well as the classical tradition of subject, content and idea.

The author has argued that the poems he wrote on this subject were valuable examples for Nakhchivan literary environment in the 20s and 70s of the last century.

Keywords: Seyid Sabri, Nakhchivan literary environment, classical traditions, citizenship, beauty, amore.

Фарман Халилов

ВОСПЕВАНИЕ ПАТРИОТИЗМА, КРАСОТЫ ПРИРОДЫ И ЛЮБВИ В СТИХОТВОРЕНИЯХ СЕЙДА САБРИ

Сеид Сабри (1896-1974), воспитанник нахчыванской литературной среды, наряду с социально-политическими стихотворениями также имеет ряд произведений, воспевающих красоту и любовь.

Основное внимание в статье уделяется анализу стихотворений поэта о родине, красоте и любви. Установлено, что эти стихи – произведения, связанные классической традицией, своей темой, содержанием и идеей отвечают современным требованиям.

Автор, обосновывая выдвинутые соображения конкретными художественными материалами, утверждает, что стихи, написанные С.Сабри на эту тему, были ценными примерами для нахчыванской литературной среды в 20-70-х годах прошлого века.

Ключевые слова: *Сейид Сабри, литературная среда Нахчывана, классические традиции, патриотизм, красота, любовь.*

Daxilolma tarixi: İlk variant 04.07.2019
Son variant 06.09.2019